

De laatste tijd ik heb heel wat over stilte nagedacht - wat uiteraard betekent dat ik zelf niet echt stil ben geweest. Allerlei denkbeelden verstoren de wateren van stilte, zelfs wanneer het denken in alle rust gebeurt. Niet alles wat stil lijkt - de kalme gemoedstemming, de persoon die niet spreekt, het rustig klooster - is stil in de betekenis die de contemplatieve traditie aan het woord geeft:

Als u van waarheid houdt zult u van stilte houden want stilte zal u zelfs met God verenigen;

Isaac de Syriër zei in de zevende eeuw, zoals Meister Eckhart in de veertiende eeuw:

“Er is niets dat zo fel op God lijkt als de stilte”

of zoals John Main het in onze tijd zegt:

“Als wij de stilte binnen ons ingaan, komen wij in een leegte waarin wij ongekunsteld zijn. Wij kunnen de persoon niet blijven die wij waren of dachten te zijn. Wij worden eigenlijk niet vernietigd, doch gewekt door de eeuwig frisse bron van ons zijn”.

Allen begrijpen stilte als een diepte van zijn. Het is een uitbreiding van het bewustzijn, voorbij de grenzen van de gewone denkruimte waarin wij doorgaans blijven hangen. Het is de bevrijding van de zelfontkennende, zelfverstrikkende kwaliteiten van het ego. Dit noemden de Woestijnvaders de ‘principiële fouten’ die zowat te vergelijken zijn met de ‘zeven doodzonden’.

Wanneer inderdaad stilte godgelijkend is, en wanneer ze ons leidt naar de bron van het zijn, dan zouden we er ons voordeel uit halen om terug te keren naar het ‘werk van de stilte’, juist in deze periode van de geschiedenis waar wij vooral niet-stil zijn. Dit is net zoals de Upanishaden lang geleden de praktijk van meditatie beschreven. In een tijd waar wij ‘communicatie’ zo waarderen en ophemelen, past het om te herinneren dat communicatie niet beperkt wordt tot woorden, melodieën of beelden. De stilte is de taal der talen, een communicatiemiddel dat, wanneer het om echte stilte gaat, de boodschap die ze draagt, niet kan vervormen.

Valse Stilte

Deze recente overweging over de betekenis van stilte werd opgewekt tijdens de paar uren die ik sprak met R., een vrouw die een Griekse tragedie van verlies doormaakt. Drie jaar geleden verloor zij haar echtgenoot in een ongeval tijdens het vissen door een plots opstekende storm. Vorig jaar verongelukte haar tienerzoon samen met twee vrienden in een alsnog onopgehelderd auto-ongeval met een andere groep jonge mensen. Zo een dubbele slag en het ontroostbare verlies, is voor een mens al meer dan genoeg om in één leven te dragen, en voor velen is het teveel. Maar R. is een vrouw met een diep en echt geloof, zo wijs geworteld in de traditie van haar voorvaders dat ze niet meer voor alles een verklaring vraagt noch God iets verwijt als de dingen verkeerd gaan. Zij is onmiddellijk opgenomen geweest in de wolk van het mysterie. Zij draagt het moedig en in de kern van haar verdriet is er een stilte die aanvoelt alsof die godgelijkend wordt. Maar in het geval van haar meest recente verlies is de pijn bijzonder wreed. Een wreed en niet gerechtvaardigd aspect van haar lijden, ligt in de stilte van het niet horen van het ganse verhaal over de gebeurtenissen bij die laatste tragische nacht van haar zoon. Toen ze uit de verdoving van het trauma kwam, werd zij gedreven die vragen te stellen waarvan iedereen het recht heeft om ze te stellen, namelijk om te weten wat er precies gebeurde met de geliefden die heen gingen. Een samenzwering van stilte en vluchten heeft haar dit recht ontzegd.

Ik werd herinnerd aan de vrouwen die op de pleinen van Buenos Aires of Santiago langzaam in een cirkel van lijden en moed lopen terwijl ze foto's dragen van hun kinderen die verdwenen zijn onder de dictaturen. Zelfs decennia later zijn hun honger en dorst naar gerechtigheid – zoals Jezus de vierde Zaligspreking noemt – onverminderd en niet ingewilligd. Men kan wel indenken dat de politici en de ambtenaren hen weg wensen. Wat goeds leveren hun vragen op? Laat de doden hun doden begraven. Doe voort. Het zal hen niet terug brengen. Laat wat voorbij is, voorbij zijn. Maar de passie ‘om recht te zien overwinnen’ is, zoals de Bergrede zegt, eenvoudig een honger en een dorst – zo oorspronkelijk en onvermijdelijk en zo apolitiek.

R. heeft ervaren hoe een groot verlies ons in de stilte van God werpt waar wij een ander soort weten moeten leren. Zij heeft zich gerealiseerd dat de antwoorden op onze vragen niet op hetzelfde niveau van de vragen komen. Zij heeft ook het tegenbeeld van die stilte ervaren. Het is de vervalsende stilte van het ontkennen van de waarheid. De ontkenning is dodelijk – vaak als een kruisiging gepleegd wanneer zij met wie wij ons verbonden weten, en die ons zouden moeten beschermen, botweg weigeren te erkennen wat waar is. Regeringen doen dat – hoeveel journalistiek werk gaat er juist om verkozen mensen ertoe te bewegen de hele waarheid te vertellen? Partners en echtgenoten doen het door essentiële informatie voor elkaar achter te houden. Families doen het – zoals er lijken uit oude kasten vallen na vele jaren van ontkenning. Godsdienstige mensen doen het – om het superego van het instituut te laten baden in het valse licht van zijn voorgehouden perfectie. Ons eigen psyche doet het – wanneer wij onderdrukken wat wij niet willen zien.

Laboratoria van Stilte

Als wij stilte niet kunnen waarderen, als wij niet de moed hebben stil te zijn, is het moeilijk om oprecht en zelfs ten volle mens te zijn. Onze levensmogelijkheden worden in hun vervulling geblokkeerd door de vrees voor de waarheid, of door de woede of het geweld waarmee wij de ontkenning verdedigen. Zoals gewoonlijk is het de angst, de eigenlijke tegenpool van liefde, die van zoveel menselijke levens een knoeiboel maakt. Wij zijn bang voor de waarheid omdat wij vrezen gestraft, verworpen of beschaamd te worden. Net zoals voor de verloren zoon in de parabel, lijkt het zo moeilijk om te geloven dat wij vergiffenis kunnen krijgen, of dat uiteindelijk het rad van rechtvaardigheid zowel ten gunste van de dader als van het slachtoffer draait.

Of wij denken dat wij de juiste woorden niet vinden om de waarheid te zeggen en dat wij verkeerd zullen begrepen en veroordeeld worden als wij het proberen. De persoon die de smaak van stilte net ervaren heeft, zal allicht minder gevoelig zijn aan deze vrees en twijfels die zo eigen aan de psyche zijn. Omdat zijn ervaring zo recent is zal hij weten dat de stilte een smaak van de onvervalste waarheid geeft. Deze reis naar die stilte kan af en toe hard zijn omdat wij onszelf van heel wat (bescherm)lagen moeten ontdoen. En bij iedere stap van deze reis ontdekken wij dat wij omhelsd worden, en op het eind van de reis niet veroordeeld of afgewezen worden. De aanvaarding van ons zelf als van het sacrale van de anderen, is het eigene van iedere reis in waarheid.

Daarom moeten wij vertrouwd worden met de stilte als wij willen leven in waarheid en rechtvaardigheid. Dit vormgevend en vertrouwd bewustzijn wordt opgebouwd doorheen cyclussen en sferen van stilte. Het gaat niet louter over het gebrek aan woorden, er is immers een tijd om te spreken en om te zwijgen. De stilte omhelst beide. Het onderscheidingsvermogen zal ons zeggen welk van beide juist en natuurlijk is. Zij die regelmatig mediteren, ontdekken het geheim om waarachtig te leven. Als het onderscheidingsvermogen een niet aan te leren deugd is – sommigen zeggen, je hebt het of je hebt het niet – dan kan zij verworven worden door het werk van de stilte. Het is de praktijk van de meditatie en niet de kennis erover die onze geestelijke reis stuwt om voorbij onze grenzen te groeien.

In een lawaaiere en overactieve levensstijl, ondergedompeld in mediageweld en gebombardeerd door indringende beelden, zuiveren en bekrachtigen de tijden van ochtend- en avondmeditatie onze innerlijke stilte. De aandacht is de spier van de stilte. Zij wordt krachtig opgebouwd door regelmatige en zachte oefening. Dit vergt dagelijkse oefening, maar is ook onderdeel van een gevarieerd programma. Wij kunnen immers niet verwachten om onze focus van aandacht onbeperkt te richten op één voorwerp. De Woestijnvaders zeiden dat de geest als een boog is. Om strak maar flexibel te worden gehouden moet deze zowel worden opgespannen als ontspannen. De stilte leidt ons zacht in het absolute.

Maar, hoe dan ook, de ware aard van de stilte is zo dat haar manier van *zien* het oppervlak van een voorwerp (dat bekeken wordt) doordringt. Wij worden ermee één. Als wij ophouden met erover te denken, beginnen wij erbij *aanwezig* te zijn. Zoals Ramana Maharsi op een zeer uitdagende wijze voor de moderne mens zegt, is stilte de afwezigheid van denken.

Waar en hoe leren wij deze eeuwige menselijke wijsheid? In de laboratoria van stilte. Het woord *laboratorium* verenigt de twee begrippen van werk en gebed. De kerken missen heel dikwijls het werk om tot echte verandering te komen. In de plaats daarvan wakkeren ze dagdromen aan, eerder dan de scherpe waakzaamheid van het gebed. Plaatsen van wetenschappelijk onderzoek moedigen vaak het intense, competitieve werk aan, maar missen de diepere vorm van onbaatzuchtige aandacht die het werk tot gebed maakt. Thuis en op school, in de woestijn of op de winderige bergkam zouden wij, vanaf het prille begin van onze menselijke reis moeten leren wat stilte werkelijk betekent, hoe kostbaar en direct ze is, hoeveel lagen van mysterie ze bevat en hoe noodzakelijk ze is voor onze gezondheid en ons geluk.

Ontwikkeling en vorming

Onze hedendaagse levensstijl en instellingen die ons besturen, hechten duidelijk niet veel waarde aan stilte. De ware aard van stilte maakt dat wij ze gemakkelijk verliezen zonder het zelfs te beseffen. Hoe meer je wordt afgeleid, hoe minder je opmerkt dat je geen aandacht geeft. Hoe meer externe prikkels je geest te verwerken krijgt, hoe minder we beseffen dat we onze innerlijke ruimte hebben verloren. Wanneer wij uiteindelijk ontdekken dat iets verkeerd is of ons ontbreekt, dan worstelen wij om er een naam voor te vinden.

Wij zijn allemaal het product van onze opvoeding. Wij kunnen aanvankelijk enkel maar onze instincten volgen. Familie, genen, sociale cultuur (of onze ouders allerlei spelprogramma's of soaps volgen als ontspanning), godsdienst (traditioneel, liberaal, met magie, intellectueel of tegendraads) of het volledige gebrek eraan, al deze omstandigheden bepalen ons reeds, lang voor wij nog maar over onszelf kunnen nadenken of ons afvragen wie wij zijn. De meesten van ons worden op een bepaald moment bewust van het falen of de tekortkomingen in de opvoeding. Sommigen trachten dit te ontkennen, of recht te zetten. Maar aangezien stilte zo afwezig is, zo moeilijk te vinden en in de hedendaagse maatschappij niet als een uitgesproken kwaliteit geduid wordt, is het zeldzaam dat wij naar die stille diepte van onze eigen identiteit gaan. En deze is juist noodzakelijk om al het externe conditioneren te overstijgen en om de waarheid te vinden die ons vrij maakt.

Onlangs was ik op retraite met een prachtige groep jonge mediterenden. Er waren tijden van gezamenlijke meditatie en aanbidding en ook verhelderende tijden van uitwisseling en dialoog. Gezien het gezamenlijke werk van de stilte ons hielp om de gebruikelijke achterdocht en voorzichtigheid, kenmerkend voor iedere eerste ontmoeting van een nieuwe groep, snel opzij te zetten, groeide het niveau van waarheid en openheid vlug. Sommigen spraken over hun vroege levenservaringen die hen in hun later leven beperkten door een gevormd gevoel van vrees, woede, pijn of verwarring. Allen voelden zich aangetrokken tot de stilte en haar werkzaamheid, omdat ze een deur opende voorbij al deze geconditioneerde beperkingen uit het verleden.

Zoals iedereen worstelden ook zij met wat het werk van stilte ons vraagt, alvorens het zijn vruchten vrijgeeft. Zoals de meeste jonge mensen, aarzelden zij om hun keuzevrijheid te beperken. Zij voelden aan dat discipline op gespannen voet staat met zijn tegenpool, namelijk de houding om te doen wat je graag doet en die als de hoofdweg naar zelfvervulling gezien wordt. Hun godsdienstige en morele vorming had hen niet uitgelegd wat discipline werkelijk betekent, namelijk de weg naar vrijheid, en hoe deze eerst vrij moet gekozen worden, en dan samen met anderen moet ondersteund worden. Maar de aangeboren wijsheid die iedere diep gevoelde nood begeleidt, en de geest die zich subtiel en met mededogen binnen onze zwakheden beweegt, leidde hen tot het ontdekken en in praktijk brengen wat zij niet in kerk of school hadden vernomen.

Vandaag evolueren alle vormen van het geestelijke leven, hoewel het af en toe eerder op crisis of chaos dan op evolutie kan lijken. Flexibelere en gevarieerde vormen van gemeenschap en engagement duiken op. Zij worden met veel moed getest en geduldig verkend, gewoonlijk in de marge van instellingen; daar komt verandering meer voor dan vanuit het centrum van instellingen die eerder verandering vrezen. Van huiskerken over woestijn en abdij, tot heel strenge instellingen van uniformiteit, al deze belangrijke vormen van geestelijke steun zijn over de jaren heen geëvolueerd. Uiteraard onderdrukken niet alle instellingen: als zij goed opgebouwd zijn, ondersteunen vele de groei en verantwoordelijke vrijheid, ..

Vormen en structuren zijn in een gemeenschap natuurlijk noodzakelijk. Zij kunnen zelfs aangenaam zijn. Zij brengen het onderricht over dat ons helpt om te groeien van geïsoleerde leden van een besloten groep tot betrokken leden van een rijpe gemeenschap die zichzelf ziet als deel van de bredere gemeenschap van de mensheid. In iedere spirituele traditie speelt de gemeenschappelijke ervaring van stilte een krachtige rol bij de evolutie van gemeenschapsstructuren. Wanneer de stilte verloren gaat, verstart de instelling. Wanneer de stilte gekend is, ontwikkelen zich vormen van gemeenschap die niet langer geweld gebruiken noch angst inboezemen om de orde te handhaven. Zij evolueren van een fixatie op uniformiteit, gedreven door onzekerheid van de verscheidenheid, naar een liefde voor eenheid, die wordt gevoed door de aanvaarding van de gemeenschappelijke grond.

In de maalstroom van de religieuze omwenteling ervaren wij dat er opnieuw over stilte wordt gesproken. Het is een betekenisvolle evolutie dat geestelijke leiders van alle geloofstradities, werkzaam zijn vanuit participatieve en niet hiërarchische intuïties, om vooruitgang te boeken, nood voelen aan het onderwijzen van de stilte vanuit de wijsheidsbronnen uit hun eigen contemplatieve tradities. Elke religieuze hiërarchie kent en weet deze uitdaging om de kunstmatige tegenstelling tussen spiritualiteit en godsdienst op te lossen. De stilte laat ons toe om los te komen van onze conditionering, met inbegrip van onze religieuze vorming. En dit zonder de kwade gevoelens van verwerping waarmee we dikwijls onze eigen ruiten ingooien, waarbij we het kind met het badwater weggooien, en blijven vastzitten in het negatieve van het verleden en de enge geest die dit heeft voortgebracht. Zij die door religie verschrikkelijk gekwetst zijn, hebben de noodhulp van stilte nodig. Deze wordt hen juist gebracht vanuit de diepte van dezelfde tradities waarvan zij zich zo vervreemd voelen.

Van eigenbeeld naar zelfkennis

Leren stil worden houdt in de aandacht van onszelf af te wenden, minstens op de manier waarop wij gewoonlijk en dwingend over onszelf denken, over onze schouder terugkijken of turen naar de horizon. *Wat zou ik moeten doen? Hoe kan ik gelukkiger zijn? Faal ik of ben ik succesvol? Wat denken de mensen over mij? Heb ik alles onder controle?*

Dergelijke vragen bepalen gewoonlijk onze beslissingen en onze patronen van groei of achteruitgang. Elke vraag ontspruit uit een zichzelf objectiverende betekenis van eigenwaarde, die uiteraard een noodzakelijke pragmatische rol in het leven te spelen heeft. Zal ik jeans of een kostuum dragen? Zou ik om een salarisverhoging moeten vragen? Wat is

de beste manier om met deze lastige situatie om te gaan? Deze vragen kunnen maar al te gemakkelijk de dominante geestesgesteldheid worden van waaruit wij de hele tijd leven. Wij worden er slaaf van. Hoe wij onszelf zien (het ego als een onophoudelijk draaiende veiligheidscamera die elk woord en gebaar vastlegt) en hoe anderen ons zien (het gevoel van beoordeeld en te licht bevonden te worden), heeft, met de hulp van de media, een culturele obsessie van het eigenbeeld teweeggebracht. Ongecontroleerd en onveranderlijk vernietigt dit het vertrouwen in het ware zelf dat ons toelaat om risico's te nemen, onszelf te geven, kortom: te leven. Een zekere mate van naïviteit, kinderlijkheid en niet bewustzijn zijn nodig in een normaal leven. Het extreem eeuwig berekenende zelfbewustzijn, schuchterheid, gevoel van onvolwaardigheid of valse nederigheid, (of de bovenmatige en agressieve egogeldingsdrang die deze in sommige persoonlijkheden compenseert), dit alles kan ons verlammen.

Terwijl ik dit schrijf realiseer ik mij dat enkele vertalers in onze gemeenschap een welbekend probleem zullen kennen met deze terminologie: zelfkennis, zelfbewustzijn, bewustzijn. In sommige meer traditionele culturen heeft de graad van zelfgericht individualisme dat zich in complexe consumptiemaatschappijen ontwikkelde, niet zo diep wortel geschoten en bijgevolg ook niet de taal voortgebracht om dit te beschrijven. Gezien vanuit de kloof tussen de welvarende en de arme, kunnen deze dikwijls zelf toegebrachte wonden en de handicaps van de westerse cultuur, voor ontwikkelingslanden zelfs begerlijk en 'cool' lijken. Op dezelfde manier, lijken voor een uitgebluste New Yorker of slapeloze Londenaar, de natuurlijkheid en de zelfverzekerdheid van iemand die goed in zijn vel zit, of de voor velen moeilijke levenscondities in armere maatschappijen om vanzelfsprekend opgenomen te zijn in een lokale gemeenschap, eerder idyllisch.

De stilte spreekt beeldloos tot beide kanten van de moderne kloof, en dus tot ons allemaal. Het verbindt het functionele ego met de innerlijke gezondheid en de ware sterkte van de ziel. Maar net zoals er een bepaalde snelheid noodzakelijk is om de geluidsmuur te doorbreken, zo is er ook een bepaalde graad van stilte nodig om de stilte echt in te gaan. Het is in de zone van de stilte waar de zelfkennis ons opwacht, geduldig, moeiteloos en verwelkomend. Wij trekken door de woestijn van lawaai en geklaag, maar dan bereiken wij de groene valleien van het Beloofde Land. Wij bewegen van enkel *onszelf te verbeelden* naar het eigenlijke zelf *zijn*. Wij komen thuis in die ervaring van het zelf die ons uiteindelijk en onvermijdelijk naar de ervaring van God leidt.

Het zelfbewustzijn vervaagt en keert terug al naar gelang de omstandigheden, net zoals een lens of een microfoon op je gericht is. Op deze momenten kunnen wij intens en vrij hard bewust worden van ons zelfbeeld dat ons vaak onecht aanvoelt. Doordring dit echter met aanhoudende aandacht, dan zal het zelfbewustzijn verminderen, om misschien later opnieuw terug te keren, maar een beetje minder intens. De zelfkennis is echter een andere staat van bewustzijn. Eens dit proces is begonnen, groeit het regelmatig aan in de tijdloze bodem van stilte. Het is en is altijd geweest: hetzelfde. Het is de bewaarplaats van geloof. Dit binnentreden is het vinden van de vrede van de geest die wij allen zoeken, en die het begrijpen overstijgt.

De stilte van Christus

Het kanaal naar zelfkennis en de kennis van God, is de geest van Christus. Alhoewel Paulus zegt dat het 'voorbij de kennis is', begrijpen wij dit niet zo maar door te vragen: 'Ik ben benieuwd wat Christus hier of daar van denkt', 'wat zou Jezus zeggen of doen in deze situatie', maar veel reëler, door de stilte van Christus te begrijpen. Zijn geest is altijd en overal stil, in ons en tussen ons, en doordringt de geschapen wereld zoals de oorspronkelijke straling van de kosmos.

Irenaeus dacht dat wij de woorden van Jezus niet kunnen begrijpen tenzij wij ook zijn stilte begrijpen. Zijn commentaar lijkt op het sermoen van Isaac de Syriër, dat slechts de helft van

de betekenis van om het even welke passage in de Schrift in de woorden is te vinden; de andere helft wordt gevonden in de ruimte tussen de woorden. De stilte verzekert ons dat het niet nodig is om te proberen alles 'te begrijpen' - zoals Johannes van het Kruis ons eraan herinnert. Zo voelde Julian van Norwich eveneens aan dat het ons gegeven is om te weten dat wat wij juist moeten weten. Gissen naar wat in experimenten niet kan nagegaan worden, zoals de fascinatie voor 'het volgende leven' bijvoorbeeld, kan onschadelijk zijn maar kan evengoed tot overmoed leiden zoals bij de bouw van de Toren van Babel. Het wereldwijde 'web' netwerk, bijvoorbeeld, is een echt wonder van de moderne wereld; maar net zoals met ieder informatiemiddel, als het niet verstaan kan worden in relatie tot de stilte, wordt het alleen maar een bron van lawaai verstrooiing, dwang en oppervlakkigheid. De geest van Christus is geen gegevensbestand. Het is een allesomvattend bewustzijn, het innerlijk weten dat het liefde is.

Stilte is de volheid van communicatie die bloeit in een gemeenschap waar de liefde die oprijst uit het ware zelf, wederkerig is en boven alle grenzen uitstijgt.

- Wanneer wij op onze meditatiestoel of kussen zitten, en zo de tijd die wij daar doorbrengen zuiver opofferen, ons bewegend doorheen de wervelende gedachten van de geest die ons willen overtuigen dat *zij* de werkelijkheid zijn tot zij wijken en verdwijnen;
- wanneer wij vasthouden aan het werk van de mantra die zich zacht in ons nestelt en ons leidt doorheen alle chaos, twijfel over onszelf en wanordelijke hartstochten, naar de energierijke stilte in de kern van de ziel;
- als wij leren dat wij de waarheid slechts kunnen kennen door toe te laten dat de waarheid ons kent;
- als wij ontdekken dat de stilte van God reeds in ons aanwezig is, op ons wacht, en opwelt vanuit onze groeiende stilte zo natuurlijk zoals de ochtendzou de mist verjaagt van de opwarmende aarde;
- als dit alles zich afspeelt in onze meditatie, moment na moment, jaar na jaar, wat gebeurt er dan?

Dan leren wij de stilte van Christus kennen. Wij duiken erin en verenigen ons met zijn geest.

Tijdens mijn bezoek aan Noorwegen deze zomer, heb ik op een prachtige dag in een fjord van Oslo gezwommen. Aangezien ik niet van koud water hou, stak ik mijn teen in het water, en vond ik het voor mij te koud. Maar beschaamd door de moed van mijn Viking metgezel die er reeds was ingesprongen heb ik mezelf overwonnen en ben ik hem gevolgd. De koude deed mijn geest openbarsten, ik had een kortstondige hevige pijn, maar terwijl ik rondzwom en mijn lichaamstemperatuur zich regelde, vond ik het uiteindelijk heerlijk. Wij zijn allen bang om de sprong te wagen, vinden excuses om het zitten in stilte te vermijden en weg te lopen van de inkomende stilte. Maar wanneer wij echt stil worden, dan barst het leven open met een ongekende frisheid en een scherpte die de levensenergie van Christus is. Op dat ogenblik beginnen vrees, vooroordelen en de zelfgebouwde gevangenissen van de mens te verschrompelen. Het binnengaan in de innerlijke ruimte is, zoals Jezus zegt, een manier om dit uit te drukken. Maar wanneer wij deze ruimte binnentreden, ontdekken wij dat wij doorheen een grenzeloze ruimte bewegen.

Als de echte stilte onze vrees voor de waarheid wegneemt en ons waarheidlievend maakt, dan wordt deze echte stilte het voertuig van onze geestelijke reis. Zoals Theophanus de Kluisenaar in de 19^e eeuw schreef, hoeven wij slechts te leren om "met de geest in het hart vóór God te staan, en zo te blijven staan, onafgebroken dag en nacht, tot het einde van het leven. Gedraag je zoals je wil, zolang je maar leert om voor God stil te staan met de geest in het hart." In die stilte vinden wij de betekenis van goedheid en rechtvaardigheid.

Doorheen haar beproeving ontdekte R. deze dichte stilte van het goddelijke geheim dat enigszins zowel liefde als lijden inhoudt, vreugde en verdriet. Zij werd echter ook gekwetst door de valse stilte van hen die verkozen hebben om zich buiten dat mysterie te houden omdat de vrees van hun ego en hun drang tot zelfbehoud zo overweldigend zijn. De jonge mediterenden op de retraite deelden hun herinneringen over een christelijk geloof dat vaak afglijdt naar moralisme en rituelen, en dat door zo te handelen lawaaiiger en warriger wordt. De meditatie stelde hen in de gelegenheid om een andere zijde van de christelijke traditie te ontdekken. In diepe stilte weten wij dat wij niet alleen zijn, en ook dat wij worden - wat is het juiste woord? - geleid. De stilte van de geest van Christus die allen onderdompelt, of ze nu ontvankelijk zijn of niet, is een uitstraling van liefde vol van genade. Ze is onophoudend welwillend. En waarschijnlijk is ze, uiteindelijk, onweerstaanbaar.

Met veel liefde,

Laurence Freeman OSB